

„IRODALMI DIVATOK“

SZITNYAI ZOLTÁN REGÉNYÉNEK MARGÓJÁRA.* Az olvasó elgondolkozik kedvelt írója becsukott könyve fölött: milyen megbízható, jó elbeszélő Szitnyai Zoltán! Mikszáthhoz járt iskolába, de tanult, privátórakon, Komáromi Jánostól is. Régies tartású, kellemes anekdotázása néha Krúdyra utal. Figurái emlékezetesen érdekesek, karakteresek. Közvetlensége könnyű, de nem híg. A világ, amit fölépít, szórakoztató, anélkül, hogy tanulság híján lenne. Jó író, sőt, komoly, becsületes író, korai műveiben még a vidéki zsurnaliszták világmentő szándékaival, a későbbiekben párás lírával. Az olvasó új könyvében ott találhatja korábbi regényeinek címeit és mindegyikhez egy-egy megjegyzést tehet: „Aranykarika.“ — lírai, elmosódó, egyenletesen kitartott vers-hangulat; „Öt testvér,“ — a mult-idézés Török Gyulához méltó chef d'oeuvre-je; „Hodinai Hodinák,“ — oldottabb, pongyolában stílusban éles karakter-rajzok sora; „Tánc,“ — érdekes, vegyes anyagot együtt-tartó, széles ecsetkezeléssel festett körkép. Szép emlékek, az olvasó hálás emlékező-tehetségének. S ekkor olvasni kezdi az új regényt is.

Fokozott meglepetéssel olvassa. Meglepi elsősorban laza, zsurnaliszta stílusa, minden mondatban egy-egy lapos jelző, pontatlan kifejezés. Meglepi, hogy az elbeszélés ide-odadöcög, és nem is érdekes. Meglepi, mennyire nem tudja elképzelni ama követségi tanácsosokat, démonokat, szüzeket, aggokat, bárókat, akiket kedvelt írója szokatlan hévvel és körmönfont pongyolasággal festeget. És ahogy olvas, jóformán más se éri, mint meglepetés. Határozottan bosszankodik, lassan rájön, hogy a regényben minden bosszantja. A nyakatekert mese, a csálhatatlanul csak fals hangokat fogó jellemzés, a képtelen figurák, az elbeszélő-sváda olcsósága, — s az utolsó lapon se ocsudik. Mi történt a rokonszenves íróval? Milyen démon iratta vele ezt a körülményesen semmitmondó, nagy-gőzű, dudvásan terjengős könyvet, melynek se tanulsága, se levegője, se mondanivalója, se íze? Kolportázs-regény... — de csak ennyi-e? Az író valószínűleg mást akart. Az olvasó elolvassa a regény borítólapján a mű kiadói méltatását és ott legnagyobb meglepetésére a következőket találja:

„...egy diplomata regénye, aki megcsömörlött az élettől, melyben egyre idegenebbül érzi magát. Szakit színes, szerelmekben gazdag multjával és végrehajtva az egyén lázadását, elvonul a világtól, hogy az állatok és növények szabadságával, ember nélkül élje továbbí életét. Itt éri utól életének legnagyobb és egyetlen igaz szerelme. Rá kell jönnie arra, hogy az ember nem élhet ember nélkül, de emberek nélkül sem. A magány visszavonultságában élő remetéit is a társadalom közös ügyének szolgálatára vezényli az új kor szelleme. Elmúlt a békés és bölcs kontempláció ideje, s aki ezt nem látja be önként, arra meghasonlás vár. Szitnyai Zoltán ebben a legszebb, legmélyebbre tekintő művében annyira *időszerű* hangjait szövegezte meg az életnek, hogy azzal az érzéssel tesszük le a könyvét, mintha abból egyenesen az izgalmas mába lépnénk. Az

* Ember nélkül. (*Athenaeum*.)

Ember nélkül nemcsak új és egyénien látott típusok és életek rajza egy főúri kastély világában, hanem egy kissé vallomás a bennük szunnyadó embereszeregettről és az elmúlt idők utáni nosztalgiaínkról, e fegyverbe öltözött korban, mely bármilyen is — a miénk.“

Az olvasó kételkedik mindebben és gyorsan ellenpróbát vesz: s elmeséli sajátmagának, úgy ahogy ő hámozta ki, az Ember nélkül tartalmát és meséjét:

A követségi tanácsos, lila képeslevelezőlapokon sokszorosítható szerelmi kalandok után elszólja magát egy követségi estélyen, mire nyugdíjazzák. Eddig nagyon kellemesen érezte magát, mert ahol nő volt, ott volt a tapasztalat, s őt Hitlernél, Mussolininél, mindenkinél jobban érdekelték a nők. Ez a kvietált gavallér ekkor elhatározza, hogy visszavonul az élettől, amelytől megcsömörlött, — a regény egyik legnagyobb meglepetése küszöbén: miért csömörlött meg? se az író, se a hős nem közli az olvasóval! — és elmegy egy fél-mondén vidéki fürdőhelyre remetének. Egy-két napig remetéskedik. Közben igen sokat és igen alaposan gondolkodik, sok mindenre megtalálja a szentenciát, körülbelül azzal a jártassággal és műveltséggel, mint egy családi hetilap lelki levelezője. Ekkor a korszerűség fokozása kedvéért lengyel autósok érkeznek a fürdőhelyre. Az autósok között ingerlő testű nők is vannak, akik mingyárt fürödni mennek. Csak egy valaki nem fürdik: a frigid magyar szűz, Karolina bárónő. Különbön nem sokáig frigid, mert beleszeret a követségi tanácsosba. A követségi tanácsos gondolatban, — egy nyomtatott oldalon, — elképzeli a felöltözött Karolinát fürdőruhában, sőt anélkül, s a szerelem most már izzik. Karolina meghívja a követségi tanácsost kastélyukba, ahol külön remete-barlangot bocsájt rendelkezésére. A kastélyban, — divatos regényt olvasunk, — paying guest-ek vannak, zsidók, nyilasok, liberálisok, jobboldaliak vegyesen. A kastély ura, Karolina apja, a báró, aki filozófá, iszik, verekszik, s csak úgy mellesleg, szerelmes a lányába. De nemcsak a báró furcsa ember, furcsa a fiatal unokatestvér-báró is, mert neki leányneve van férfinév helyett és időnként megcsömörlötten öngyilkos akar lenni. A kastélyban állítólag korunk egész szelleme megnyilatkozik. A tulajdonosok és a lakók megbeszélik a nemzeti szocializmust, a zsidókérdést, a földreformot, a tőke-rabszolgaságot, a filmet, a technikát, a szlovák-kérdést, — általában úgy, ahogy a vasárnapi mellékletek „Mi újság a világban?“ vagy „Világészeti napló“ rovatai tárgyalják. Sokáig tart ez az ideoda, melynek legfőbb bonyodalma, hogy a remete követségi tanácsos hosszas várakozás után megtudja, hogy Karolina napjában kétszer is fürdik, hajnalban dresszben, este aktban. E felfedezés után a követségi tanácsos már sejtja, hogy Karolina viszonozza szerelmét, hiszen aki napjában kétszer fürdik, nem lehet közömbös, s reményeit alátámasztja az is, amit az író Karolináról a regény 89. oldalán közöl. A kastélyban rádió is van és így a regény szereplői értesülnek a kor eseményeiről, úgy, hogy így szüntelenül tisztában lehetnek azzal, hogy korregényben élnek. Ferenc lichtensteini herceg haláláról, Hlinka páteréről, a cseh mozgosításról, Chamberlainról és egyebekről értesülnek így, az újságokból kiszabdalt szemelvények segítségével. A kor forrpontra jut: 1938 vésszes szeptemberében élünk, — s ekkor Karolina nem bírja tovább a frigidséget és a Palatinus-strandon végre valahára, önszántából, megmutatja magát fürdődresszben a követségi tanácsosnak. Ez már sok, ezt nem is lehet elviselni. Egy kis szerelmi haragszom rád, az európai feszültség feloldódása, s amikor Imrédy miniszterelnök a rádióban felolvassa a belvedereit

palotában visszakapott magyar városok neveit, a követségi tanácsos, mint egy korregény hőiséhez illik, az olvasó legnagyobb meglepetésére föbelövi magát.

A különbség a két tartalom között nyilvánvaló, s ezúttal az olvasó csökönnyösen kitart amellett, hogy neki van igaza: a regény erről szól, kétségbeejtő lapossággal, izgalom-mentesen, az utóbbi negyven esztendő irodalmában páratlanul álló duskáló, keblet s egyebet mérícskélő erotikával. S mindez talán nem is baj, — a baj ott kezdődik, hogy az író halálosan komolyan veszi mindazt, amit leír. Meggyőződése, hogy könyve korregény, s ez a meggyőződés már naiv, szeretetreméltó, S nem is az író képességei vallanak csődöt, hanem a szemmértéke. Németh László írta valakiről, hogy rá kéne kiáltani, hogy végre fölébredjen, — valahogyan ezt kellene csinálni Szitnyai Zoltánnal is. Ébredjen föl és értse meg, hogy a korregény más, homlokegyenest más, mint az ő elképzelése. Ma divatos a vastag regény, sokak meggyőződése, hogy minden vastag regény jó és minden vastag regény írói cselekedet, sőt: korregény. S ezen a ponton már nem Szitnyai Zoltán félreértéséről, térérzék hibájáról van szó, hanem egy tünetről, amit külön kell tárgyalni:

* * *

Egy idő óta az írott szó egyetlen feladata, sokak szerint, a szolgálat. A szolgálatot teljesítő, állig aktualitásba fegyverkezett írók, szenvedélyesen védik a magánéletet, s közben maguk se tesznek mást, minthogy a magánéletet adják föl. Cikkeik a közt szolgálják állandóan. Különös tehetséggel nagy összefüggéseket látnak meg, s éjjel-nappal talpon vannak, hogy ha Európát nem is, megmentség a magyarságot. Körülbicikliznek néhány falut, — s íme, a cikksorozat: „A magyar falu tragédiája,” vagy megnéznék egy, mondjuk, békési telekkönyvet, s megvan az újabb cikksorozat, most már ezen a címen: „Még kér a nép, adjatok neki...” Ezek a tudományosok, akik magánperceikben verseket írnak, félig befejezett novellákat, melyek mellől porondra szólítja őket a haza. De nemcsak a novellákat nem fejezik be, a cikksorozatokat sem, mert idővel rájönnek arra, hogy nincs befejezés. Ilyenkor új szériába fognak. Némelyik elolvasta félig Gragger Róbert ballada-elméletét, van aki tíz idézetet kívülről tud Szekfű Gyula Három nemzedékéből, s egyesek kitünően emlékeznek, Pázmány, Zrínyi, Kölcsey beszédeiből között iskolakönyvi szemelvényekre. Mindez és esetleg a statisztikai hivatal évi szemléjének megfelelő oldala, — ennyi a tudományos anyag. Akármilyen sok is ez, egy cikkhez vagy a népszerűséghez igen kevés. Ezért olvasnak verseket. Nem sokat, de főleg hasznosakat. Adytól azt, melyben az „Ifjú szívekben élek...” bővígését találják és a „perc-emberkéket”; Vörösmartyból a Vén cigányt, Aranyból a balladákat, Tompából az allegoriákat. Bicikli-utakról emlékeznek arra, például, milyen Hont-megye vagy Balmazújváros. S ennyi elég is a cikkhez. A szabás készen áll: mottóul az „Ifjú szívekben élek,” vagy a „még kér a nép...”, tizennyolc sor tájleírás, dímbes-dombokról, alkonyati felhőről, melyekben vihar van, s nemcsak vihar, hanem hatásos átmenet is Széchenyi valamelyik gondolatába, melyet tovább fűzve a nyugatot siratják, Jeanne D'Arc (a katolikusok), vagy Julien Sorel (a vegyesek) földjét, s a nyugatról most már csak egy ugrás, — Bartók-reminiscenciák segítségével, — a magyarság „mély-kérdései.” Mik ezek a mélységek? 1. a népek föld kell; 2. le a nagybirtokkal! (vegyeseknél: le az egyházi

birtokokkal is); 3. burkusok járma alatt nyögiünk, oda a civilizáció (katolikuskoknál: a kereszténység is); 4. az utolsó órában élünk; 5. sürgősen népkönyvtárat; 6. kutassuk a tájat és benne a népet, s mindenkinek mindennap tyúk följön a fazekában; 7. az utolsó órában élünk, most még segíthetünk; 8. tuberkulózis, műveletlenség, szekták, egyke, kivándorlás, lex Darányi Ignác; 9. 30.000.000 magyar... — A magyar kérdések után a cikkíró magánélete: tapasztalatai a vidéken, feltört a lába, szívét kezelteni kell, gyermekkorában szerette a makarónit, az Ormányságon csak a nép kis százaléka volt operában. Hatásos befejezés: Szévhenyi, Szekfű Gyula, Kölcsey, Illyés Gyula, Tamási Áron, Bethlen Miklós, Apor Péter egy tetszés szerinti mondása, s végül: tájleírás, a róna, a talpalatnyi föld, melyen bölcsőnk állt s hol a sírunk domborul, s alexandrinusba szedve vége Magyarországnak!

Ilyen az érzelmes-tudományos szolgálat, feketekávé mellett, Scheiber Hugó kubista képei alatt eltöltött viták után, valahonnan a Pozsonyi-út környékéről. Ezek az érzelmes-tudományos megvettik az egzakt tudósokat és a szépírókat. Miért? Az igazi tudósok nem lehetnek népszerűek, nem írnak minden vasárnap egy honmentést, tehát megvetendők. A szépírók pedig beavatkoznak az ő ügyükbe és szebben írják le, alighanem, a naplementét, mint ők. Kitűnő érzékük van a hamis fogásokhoz. Ők fedezik fel a nép festőit, költőit és prózaistáit. Falusi rigmusok, egy-egy jó svádájú háry jános tollából: nagy versek, belőlük a nép kiált. Primitív, salabakterekből-okos regények: nagy művek, talán a legnagyobbak, belőlük is a nép, a televény kiált. Évek óta falusi költők járkálnak Pest utcáin, megbolondított, elcsavart szerencsétlenek, akiket olykor csatasorba szólítanak, hogy utána gyorsan eleresszék az egész hadat. Évek óta östehetség festőket fedeznek fel, akik ládákat, mosókonyhákat pingálnak tele, s akiket a cikkírók az „idézendők”-lajstromába vesznek fel, s egyszer-egyszer elhomályosult szemmel fedezik fel műveikben a népet, az értelmetlen, a magyarság neándervölgyi rétegét. Hamis fogások, hamis fogások. Máskor megvárják, míg valaki meghal. József Attila meghalt: sirassuk a dicsőt, ki az igazi magyarságot hordozta, éljünk meg idézeteiből. S egyszerre, mondjuk, József Attilának több barátja akad, mint amennyi életében lehetett. Ilyesmikből évekre elegendő szimbólumok születnek: József Attila vonatnak rohant, — ime a kiáltó nép, melyet elgázol az értetlen kor. Megvan a szimbólum, ráhúzzák mindenkire, aki aktuális, s így Sillanpää-ből éppolyan televény-író lesz, mint Sinka Istvánból. Határozottan rossz a szemmértékük és még rosszabbak a cikkeik. Sajnos, ezt nehezen vallják be. Egy novella könnyebben lehet rossz, mint egy ilyen cikk, hiszen a jó novellát a rosszról igen könnyen el lehet választani, egy jó, magvas vezércikket azonban annál nehezebben e honmentésektől. Híres színésznőről szokták mondani, hogy még ha a telefonkönyvet is olvassák föl, akkor is remekelnek. A honmentő cikkírók is ilyesmiben bíznak: ha egy statisztikai fél-sort nyögdécselnek körül Széchenyivel, Petőfivel, útleírással, gyermekkori emlékkel, a cikkből akkor is bravur-ária lesz.

Az érzelmes lírikusokon kívül vannak poéták. Ezek meghangszerelnek egy-egy Ady-verset, nagy zenekarra, sok hangfogós hegedűre, de még több trombitára. Ezek lépten-nyomon költőiek. Egész tájleírásokat szélesítenek ki, s a tájban minden jelkép. Jelkép az égbolt, jelkép a pajkosan csacsogó kis patak. Nagy színházyitő prógus hangulatában élnek, állandóan díszmagyarban, klasszikus ri-

mekben, s ahol költői hevük hiányzik, előveszik a megbízható közíró stílust: „ezen-azonok“ sűrűnek-forognak mondataikban, „meglátások“ vakítják a szemet, a „sors-hajók“ vitorláit szaggatja a magyar pártütés „erinnys-szele,“ s jó még, ha „végzet-paripára“ nem pattannak, hogy a „magyar nihilbe“ rohanván a sirba bukjanak, hol „nemzet sülyyed el.“ Sirékony poézis, megbízható, nyolcadrangú anyagból, olyanok művelik, akiknek bicskája beleakad egy saját vers második rímébe vagy egy saját novella első párbeszédébe. Ez a közíró-költő a veszedelmesebb. Veszedelmes, mert tovább tart megtévesztése. Az olvasó ijedten fog lelkiismeretvizsgálatba, s engedékenyebb, hajlékonyabb derekú szépírók riadtan futnak Melpomené segítségével megmenteni a hazát, vagy mint a példa mutatta, lehetőleg az emberiséget. A primitív mesét megtűzdelik „esszével,“ ami megengedett dolog, hisz a Zauberg fele „majdnem essay.“ Korszerűek igyekeznek lenni, előveszik az újságokat és gonddal, pontot-vesszőt el nem hanyagolva, bemásolják két izetlen szerelmi ömlengés közé Chamberlain röptét Hitlerhez és megállapítják, a csók után, „vajjon megmentette-e ezzel az angol miniszterelnök az európai békét?“ A szerelmi partner is olvasta az újságokat, megállapítja tehát, hogy valószínűleg igen, de nem lehessen tudni, — s az író izgatottan bejelenti, hogy a szobába belépett az „ízletes testű Berta.“ Az ízés zűrzavara ez a tülekvés korunk kérdései, magyarságunk nyugtalanságai felé. S ez a zűrzavar lefoglalja a magyar irodalom szabad területeit. Meghalnak a műfajok. A lírai versből pamflet lesz, melyben a költő szidja a burkusokat és a szóra „svábok“ rímül fürgén azt találja: „okádok.“ A novellából vegyes átmenet a vezércikk és egy rossz tájleírás-fűzér között. A politikai vezércikkből hatodrangú költészet. A kritikából annak a nyilván-tartása: a bírált mű szerzője érinti-e munkájában a szociális- és sorskérdéseket?

S végeredményben nem arról van szó, hogy az író érintse a sorskérdéseket, hanem alkalmasint arról, hogy műveket írjon: roszszakat-jókat, ahogy az érzései diktálják. Cs. Szabó László ír új könyvében Labiche-ról és riadtan állapítja meg, hogy mikor a „Perrichon úr utazása“ íródott, többek közt Krim és Solferino is a világon volt. A kornak mindig vannak árnyai, — s mit segítünk, ha az árnyakért sírunk, a füstöt emlegetjük, mely a romokból fölszállt? Az író kötelessége az írás, s ez napnál világosabb. Irjon hát, irjon becsületesen. Legyen tisztában azzal, hogy a kor végeredményben a magánélet, a magánügyek. Madame Bovary úntig eleget magyaráz koráról, anélkül, hogy essayk lennének benne, a Karamazoff-testvérek, a Buddenbrooks, sőt hogy közelebb jussunk, a Zauberg vagy a Point countre point lényegesen többet magyaráz meg, nagyobb görgetegeket indít meg bennünk, mint a vélemények, melyeket hozzáfűznek, a sorok, melyeket idézván, mennydörgető robajjal cikkeket írnak. Jó néha a közhelyre gondolni: az író Prometheus, a tüzet főnről kell lopni, újra és újra, akkor is, ha kikötik érte. S mi ez a tűz? Gondolom az élet igazsága, — bár ez a „gondolom“ ismét meglehetősen közhely. S mégis így van. A világ újra és újra fölépül, az író önmagából közöl, onnan mélyből, ahová nem az idézet hatol le, hanem a valóság. Adjuk föl ezt a „mélyet“ a mutatós valóság kedvéért? Az a kis-író Labiche adja föl a tizenkilencedik század hetvenes éveinek karrikatúráját, véleményét a polgárról, aki Krim és Solferino korában élt, magáért Krimért és Solferinóért? S ha csak előkelőbb példa kell: irjon Stendhal kolportázst? A Rouge et Noir a valóságból építi fel a kort s nem a korból a va-

lóságot. Nem az jelzi Buddenrooksban a polgári társadalom kritikáját, hogy az író montázst készít a vezércikkekből. A művek igazsága mélyen van, a divatos könyveké igen a felszínen. A közönség hálás: amikor a hajdani Budai Színkör hátsó falát kinyitották és a direktor valódi huszárokkal és görögtűzzel mutatta be Buda ostromát, a tetszés szüntelen volt, a felbuzdulás óriási. Persze, hogy hálás a közönség mindazért, ami mutatós és emészthető. Pilulákban beszédi a honmentést, mert a kevés igazság sok idézettel, tájleírással, csacsogó pajkos patakkal van körítve, — de vajjon segített-e valamit a közíró? Sose fog megdöbbsenteni. Megdöbbsenteni a statisztikák és a szándéktalan „döbbsentők“ szoktak. Tamási Áron egyik kezével a Tündöklő Jeromost nyújtotta s ezzel a tendenciát, másikkal az Énekes madarat, a költészetet, — melyik felé nyúltunk? Kovács Imre statisztikai kimutatásokkal, rideg adatokkal írt az egykéről, — vajjon ez futtatta végig hátunkon a hideget, vagy egy szociográfus nyolc oldalon végrehajtott parasztlány-öltöztetése? Illyés Gyulából maga a nép beszél, az élmény, a tapasztalat, művet ír és nem „korszerű“ alkotást, — s a Puszták népe marad-e meg vagy a vásárnapi egy oldalas, négy-öt alcímes, idézetes, Széchenyis, tájleírásos honmentések? Higgyük el: a szellem megbosszulja magát, s egyszer ama rostán a Puszták népe, a Fegyveres Európa, a Székely Népballadák akad fenn, s nem az östehetségek, a pesti falusiak, a honmentők, az eksztatikus stílusú érzélgős cikkek.

Eppen elég meglepetés közt élünk, vessük meg hát végre a jókat. Hozzuk vissza a magánéletet, hisz a korban élők holtig azt siratják: Jacques Thibault éppúgy mint Julien Sorel. Olvassunk verset a pipitérről; olvassuk a klasszikusokat, de ne olvassunk ki belőlük honmentő szentenciákat; olvassunk regényeket magánügyekről, mert e magánügyek a kor ügyei; s ha kell, haljunk meg azért, hogy Jancsi szereti Juliskát s áldozunk föl mindent annak az igazságáért, hogy a statisztika szebb mint az érzékeny vezércikk, Babits Mihály mégis csak nagyobb költő, mint Sinka István. A nagy dolgok kis ügyei lassan elmúlnak. Van aki sajátmagában ámulva olvassa az idők múlását és összegyűjtött verseiből csak kinnal-gondal tud „mai“, „aktuális“ kötetet összeállítani, mert a tegnapi költő mást tartott korszerűnek, mint a mai. Mert a saját műveinkből összeállított „összegyűjtött versek“, a „válogatott oldalak“ nem a perc műveiből állnak össze. Hagyjuk a korregényeket, a korcikküket, korverseket, eszméljünk végre rá, hogy a magyar irodalom eliszaposodása most már veszedelmes, nemsokára csak fél-műveken járunk, fél-műveket olvasunk és kénytelen-kelletlen olyasm miatt lelkesedünk, aminek problematikusságával tisztában vagyunk. Egy jó regény a láthatáron, — mekkora eredmény! Egy jó vers felcsendülő tiszta sora, — mekkora cselekedet! Nyugodjunk bele, hogy csak holtunk után idézik majd sorainkat, ne mondjunk mindennap örökérvényű bölcseségeket, ne magunk állítsuk össze ama breviáriumokat nagy mondásainkból, melyeket holtunk után illenék hogy összeállítsanak a filológusok. És még egyszer: végre érkezzenek el a művek. Ha a faluért, — s csak a faluért? — fáj szívünk, jöjjön el egy új Móricz Zsigmond és ne egy új szociográfus. s ha Európáért fáj, akkor a mű szóljon Európáról, legalábbis Márai Sándor vagy Cs. Szabó László komolyságával. Csak a vegyes műfajoktól óvja meg e vegyes korban irodalmunkat Isten, mert ha száz év múlva éveinkről doktori disszertációként „keresztmetszet“ ír egy fiatalember, könyvének négyötöd részében a „vegyes“ műfajokat tárgyalhatja és fájdalommal állapíthatja meg: ezek voltak ama harmincas évek, me-

lyekben az írók a hont mentették, Európát mentették, az irodalmat mentették, s közben, csak úgy mellékesen, nem tudták, milyen a hon, milyen Európa, milyen az irodalom, amely lassan, halálos végzetességgel csúszott ki talpuk alól.

Thurzó Gábor

REGÉNY

MARJAY FRIGYES: VÉGZETES ESZTENDŐ. Filmen Sacha Guitry-fői láttunk ilyen könnyed, fölényes történelmi képsorozatot, amikor az eddigi történelemtanításban látszólag messzelelő események művészi logikával egészítik ki és magyarázzák meg egymást. *Marjay* Frigyes azonban csak a műforma könnyed eleganciájában francia tanítvány. Nem humoros történelmi epizódokat foglal össze, hanem a keresztény kultúra legválságosabb korszakában képét súríti bele. Mohács esztendejébe. Néhány évvel előbb volt a lutheri reformáció, Mohács esztendejét követő évben spanyol és német zsoldosok kifosztják és felgyújtják Rómát. A Duna mellett a kereszténység évszázados bástyája dől le és egy nagy nemzet dől több mint másfél százados rabigába, az örök város pusztulása az Egyház földi helytartójának székhelyét dönti romba és mindkét pusztulásért az egész kereszténység tart bűnbánatot.

Mennyi nemzet, király, császár, egyéni érdek és szent önfeláldozás küzd parciális és egyetemes célokért ebben az Isten büntetését kiérdemlő Európában. Csak a történelem igazi bűvárai és az írástudók jelesei tartották ezt eddig igazán számon, de a nagyközönség, hol erről, hol arról a részletről olvassa, többnyire csak a saját nemzete történelmében merült el és az *egész* történelmi folyamat logikája valahogy rejtve maradt előtte. *Marjay* Frigyes könyve, — amely egyszerre játszódik Rómában és Budán, az Escorialban: V. Károly udvarában és I. Ferenc francia király hányatott életének színhelyein, VIII. Henrik feleségcserélgető, Rómától elszakadó szélsőleges légkörében, Firenzében, Paviában és Milanóban, meg az isteni szeretet oratóriumának tagjai közt a szent városban, — a keresztény Európa pusztulásának a legrejtettebb rugóit is elénk tárja.

Ahogy elvillannak előttünk I. Ferenc Habsburgellenes, törökkel szövetekező intrikái, VIII. Henrik fiú után vágyakozó feleségcserélgetései, V. Károly világhuralmi törekvései és Budán a két tehetetlen gyermek, akinek nem hagyott időt a végzetesen száguldó idő, hogy hozzáérlelődjének a korona terhének hordozásához, a sok viláldzó képből egyszerre csak élénktáruul az akkori kereszténység kollektív felelőssége a keleti bástyaként elomló Magyarország és Róma sorsáért. Szerzte a világon apró és nagy emberi bűnök, féktelenségek, becsvágy, uralmi ösztön és zsákmányolási kedv, ugyanúgy tombol, ahogy minden idők történelme mutatja. Így, ahogy *Marjay* Frigyes felállítja a hadállásokat, sokkal több tanulsága támad azonban az eseményeknek. Egyik tett a másikba fonódik, egyik bűn a másikra torlódik és viszi, sodorja Európa vértanu népét, a magyarságot és a szent várost a pusztulás felé.

Marjay Frigyes könyvének egyik legnagyobb érdeme, amint megsejteti olvasóival, hogy Róma köveinek és gazdagságának pusztulása mellett is miképpen győzedelmeskedett a száműzetésbe kergetett pápaság, az Egyház elmerülhetetlen hajójának földi kormányosa. Mert volt egy renaissance Róma, ahol sok bűnös is akadt. De a római őskeresztény kápolnák mélyén még a legszomorúbb időkben is szentek imádkoztak, Jacopo *Sadoleto*k és *Gibertik*, Cajetano de

Tienek, Gainpietro de *Carafák* őrizték aszketizmusukkal és vezekléseikkel, jótékonyaságukkal és önfeláldozó életükkel az Egyház örök lényegét. Róma kövei és gazdagsága elpusztulhatott a barbárság csapásai alatt, de örök isteni hivatása tovább élt az igazak tetteiben és ezért lett Róma legyőzhetetlen. A mi Mohácsunkból is azért jöhetett feltámadás, mert a sáros csatásokon vértanúlelkek, Tomori Pálok áldozták fel magukat. Csak köszönet illetheti *Marjay* Frigyeszt azért a színes, pompás freskósorozatért, azért az igazán keresztényi lángolásért, amivel a mohácsi csatamező európai kulisszáit megfestette. Könyvét olvasni példátlan izgalom, igazi szellemi szórakozás és egyben vigasz és intő példa éppen a mai napokban.

Possonyi László.

KÜLFÖLDI IRODALOM

FRANCIÁK

M. CHOPPIN: MÉCS LÁSZLÓ.* Mécs László, a magyar papköltő negyvenhárom éves. A premontrei rend tagja, fehér reverendát hord, égszínkék cingulussal. Egy magyar nemzetiségű parókia plébánosa valahol a Kárpátokban, melyet 1919-ben Csehszlovákiához csatoltak. Verseit ő maga szavalja el; a hangja kellemes; ragyogóan ad elő, lelkesedéssel és elragadó bájjal. Lénye egyidejűleg férfias és gyermekes, egyszerű és zseniális is. Annyi mással ellenében, ő azért beszél, mert van mondanivalója, mert aggodalmaskodó, méltatlankodó, néha gyengéd, de mindig fenkölt és gyönyörű gondolatait ki kell fejeznie.

Az igaz, hogy nekünk is vannak katolikus költőink, de ez nem ok arra, hogy ignoráljuk a külföldieket. Semmi sem üdvösebb, mint hallgatni, amint egy emberi lélek sajátos hangszínevel zendül az Isten vonója alatt. Mécs lelke lángoló és fiatal, legelsősorban attól különbözik francia költőinktől, hogy míg a mieink, még az úgynevezett mesterkéletlenek is, lényegükben intellektuálisak, addig az ő költészete erősen egybeforrott a mindennapi élettel. Költészete emberi életéből buggyan elő, a pap, a nyája körében tartózkodó plébános életéből; azokhoz szól, akiket buzdít arra, hogy legyenek jobbak és testvériesebbek embertársaikhoz.

Költészete őszinte, szeretettől és felháborodástól remegő, képalkotásaiban új, érzéseiben keresztény; Mécs László munkássága igen ritka szintézise mindannak, amit a költészettől kívánhatunk (nem is szólva verselésének tökéletességéről, azonban, hogy számottevő ítéletet mondhatunk erről, tudnunk kellene magyarul).

*

Most pedig sorra vesszük Mécs költészetének főbb tárgyköréit és idézni fogjuk néhány jellemző versét.

Elsősorban a természet ihleti meg. Mint a világ minden költője, Mécs is észreveszi az erdők, a hegyek, a síkságok szépségét; és mint a XX. század költője, ismeri az ég megdöbbentő nagyságát és megszámlálhatatlan csillagait. Az a jellemző vonása, hogy mindez a szépség, mindez a végtelenség oly megkapó, oly újszerű érzést

* Mécs László tavaly megjelent francia fordítása óta számos tanulmány foglalkozott a kiváló magyar költővel. A kritikák közül kiragadjuk Choppin cikkét, mely a „La revue des jeunes” 1939 júniusi számában jelent meg.

vált ki belőle mintha Isten éppen az imént teremtette volna a világot, mintha éppen az imént rejtőzött volna műve mögé. A megszokástól elfordulva semmibe se vesszük az életnek örömét, a napok és évszakok kerengésében a színek és hangok örökké változó összhangjának közepette. Mécs számára a világmindenség egészen új. Ritmusa főleg ezt fejezi ki roppant erejével, mely olykor szorongatóvá válik. Mi lenne, ha ez a ritmus, melynek löktetése szívünkig hatol, hirtelen megállna? Hogyan lehetséges, hogy fennáll ez az oly szép és oly különös világ, ez a teremtett világ, mely olvan mint egy csodálatos karácsonyfa. Nem enyészik-e el hirtelenül? A születő és élő életre ráhajolva, csak hajszálereket látunk, „hajszálnál finomabb fonalakat“ és idővel még kevesebbet látunk, mert az idő, mint egy egér, rágcsálja és kikezdi a mindenség létezését:

*A Mindenség kéklő karácsonyfája lóg
hajszálnál finomabb fonalon:
és rajta a Nap, Hold, Föld, csillag-milliók
hajszálnál finomabb fonalon.*

*A boldogság kéklő karácsonyfája ing
hajszálnál finomabb fonalon,
mézeskalács-szívek: anyánk, szeretteink
hajszálnál finomabb fonalon.*

Ha a mindenség előtt aggódik is Mécs, mint Pascal, emberibb ambíciókra is képes. Franciaországban, tavaly márciusban kipihente magát és felüdült a virágok között a sugárzó tavaszi napfényben. Azután, amíg a dicsőség rámosolygott, sajnálja, hogy nincs otthon, hogy nem lehet a szalonkák költözésénél, a még igen ádáz tavasz első örömenél.

És, amikor itt pompázik a május

*Babonázottan kódorgok Isten kék ablaka alatt,
mint a szerelmes kószál ablaka alatt*

Igy egyesül a természet csodálata az Isten iránti szeretettel. És a költő lelkében felkelti az emberek iránti szeretetet. Mivel szép idő van, mivel a nap csókjai a földre zuhannak, mivel a lelke ki-mondhatatlan örömtől sugárzik, a költő szeretne pacsirtákat lopni a keserű szívekbe.

Mintahogy a fájdalom, ugyanúgy az öröm is lemezteleníti a lelket: Mécs László megtalálta a kellő szavakat, hogy mindezt kifejezze.

A természet után térjünk a halálra. Ha Mécs tavasszal „babonázottan kódorgok Isten kék ablaka alatt,“ ne higgyék, hogy sietteti az Istennel való végső találkozást. Jónak látja az életet, és amikor eszébe ötlük a halál gondolata, gyakran lidérenyomások gyötrik. Ime, így ment fel a költő az Eiffel-toronyba:

„Mikor felértem, ennyit mondtam: Isten.“ Lelkesen csodálja a „zöld s opál“ színű várost, sütkérezik; de „letelt a tízperc, tessék már leszállni.“ „A lift zuhan, lám szépen földre értem.“

*... jól van így. Néhány szál ibolyámat
megszagolom még, őszhajú anyámat
megcsókolom...
S végén a szörnyű Hang megsűgja: „Tessék
leszállni pár ásó-vágásnyira mélyre!“*

A mindennapi egyszerű kötelességek eképpen váltanak ki nagy élményeket a papköltő lelkéből. A világ az ő számára is tartogat — egy kínos találkozást: a rosszal való szembekerülést. A rossz elleni küzdelem lehetővé teszi, hogy mélyreható pillantást vessünk Mécs igazságtalanságoktól és kegyetlenségektől felbőszített lelkébe. Sokkal inkább szereti az egyszerű embereket, semhogy nyugodtan tudja elviselni a katasztrófák gondolatát, melyet a politikai gyűlöletek szabadítanak fel. A háború borzalmai undorító emlékeket hagytak benne:

Szörnyű éj volt: a megőrült csillagok mind vért röhögtek...

s az Ember:

Almodott vad háborút és vér csurgott le testén, lelkén...

Húsz év telt el a fegyverszünet óta és az emberek még mindig nem hagytak fel a gyűlölettel:

*Jaj, mocsár van, fürtelem van még mindig a lelkek telkén,
Sátán gubbaszt éltünk fáján s mind levágja ami jóság bimbó-
sodva kifakad.*

Ez a rossz elleni istenes lázadás feldúlja a költőt. Csendben kívánná megérlelni a lelkét Isten előtt. De hogyan élvezze a csendet?

** L'Europe aujourd'hui n'est qu'un volcan
Et mon coeur est, de ses tremblements de terre
Le cadran; il me fait mal...
Mon cerveau est des dénis de justice
Le cadran; il me fait mal.*

És gyötrődésében megérteni igyekszik a Gondviselés célját. Ott vagyunk gondolatainak és érzéseinek konfliktusánál és az „Isten játszik” című ragyogó költeményét teljes egészében kellene idéznünk. Mire gondol Isten? — kérdezi önmagától a költő. Afenyegető éhhalál, Moskva „kinzómalmai” felőrlik a testeket és a lelkeket, országokat szaggattak szét és Isten mintha észre sem venné. Kikelti a pillangókat „a tengert kémleli, kagylók milliőit átröngenezve, nőnek-é a gyöngyök!” de ugyanakkor

*A vértengerről mintha nem is tudná
hogy emberek csapolták emberekből
s hogy a könnytenger emberszemből folyt ki!
A tenger mélyén hadiözvegyek,
rokkantak, összetörtek ember-kagylós
lelkét kutatja...*

Hogyan engedheti meg Isten, hogy továbbra is elkövessenek ennyi igazságtalanságot? — kérdezi Mécs gyötrődésében. És szomorúan állapítja meg, magát kutyájához hasonlítva, mely nem tudja megérteni, hogy mit csinál gazdája: látja ugyan cselekedni, de nem tudja felfogni szavainak értelmét, akként mi is, gyarló emberek el tudjuk kisérni Istent a láthatatlan világ küszöbéig, de azután a lelkek országa elrejtí elölünk.

* Néhány helyen kuriózumból a francia fordítást közöljük.

Mécs, a pap, nem titkolja, hogy küzdenie kell azért, hogy az isteni parancsoknak engedelmeskedni tudjon. Nehéz ez, különösen akkor, amikor a pap egyben ünnepeelt költő is. Ha a papnak kell küzdenie Mécsben, a költő az erkölcsi harcból a költészet új forrását fakasztja. Igen szép az „Alázat“ című verse: A féltékenységet megtámadta a híres papot: minthogy a jóságot prédikálja, a szemére hányták, hogy ő maga sem jó eléggé! A lövés talált, a költő szenved. Aggódik, hogy nem engedelmeskedett az isteni parancsoknak: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.“ Ő úgy engedelmeskedik, ahogy tud:

*Néha kínai fallal kerítem a kertemet
kizárom az embert, hogy szeretni tudjam az embert,
Mert tetőtől talpig gonosz és mégis szeretni kell!*

Mécs őszinte erőfeszítésében, hogy megismerje önmagát, elsorolja a hibáit. Saját maga előtt rossznak érzi magát, távol áll az eszménytől, feltűnni érzi a kishitűséget, de az emberi gonoszszágon és saját gyengeségén való elmélkedés a legvégső következtetésekre irányítja. A szenvedés megértette vele, hogy:

Eddig nem találtál semmit, mert magadat kerested!

Hazudtál:

első volt az én, második a felebarát, harmadik az Isten!

Meg kellene fordítani a sorrendet: az első hely Istent illeti, alá kell vetnünk magunkat a teremtő akaratnak, csak villanylámpák vagyunk, miket az Istentől jövő áram gyújt ki:

*Ha ő akarja, világítok betegek ágya felett;
ha ő akarja, nászi népeknek világítok;
ha ő akarja, ivlámpa leszek a beborult Európa felett!*

Minden bizonnyal ez lenne álmainak és vágyainak netovábbja: megvilágítani Európát, rábírní az európaiakat az egyesülésre, a jószágra, a népek közti szeretetre. Első „Hajnali harangszó“ című kötelete ezt a vágyat és reményt fejezte ki:

Kongatom piros harangom, ifjú szívem kongatom,

mondotta és azt hirdette, hogy szeressük ellenségeinket, még politikai ellenfeleinket is. Megváltoztatni Európát, lelkében kongatva a jóság harangszavát, szép álom volt. Azonban ha a mai népek nem is hallják már a költők szavát, a lelkek mindig fogékonyak lesznek reá. A keresztény olvasók közül többen szeretni fogják verseit, gyönyörködni fognak fenkölt gondolataiban, újszerű képeiben és azonosítani fogják magukat bátor és tiszta érzéseivel. Idézzük végül Mécs szavait, mellyel munkásságát jellemzi: Egyszer, mikor a híveit látogatta sorra, találkozott egy kivert, félbolond hadirokkanttal, aki vadócba rózsát oltott, „hogy szebb legyen a föld.“ A költő „testvéri szánalomból“ így válaszolt neki:

*Bátyám, én lelket oltok az evangéliumból,
míddn kobzom jóságos zenéjű verset költ:
vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld!*

Végh György fordítása

U J I D Ő K

S Z E R K E S Z T I:
HERCZEG FERENC

A magyar úri családok képes irodalmi hetilapja

monumentális ajándéka

HUSZONNÉGYKÖTETES, TELJES, MODERN, MAGYAR

NAGYLEXIKON.

Minden negyedévi előfizetési díj beérkezésekor díjtalanul és postadíjmentesen elküldjük az Uj Idők Lexikona egy hatalmas kötetét.

ELŐFIZETÉSI DÍJA: NEGYEDÉVRE 6.40 PENGŐ

KIADÓHIVATAL: BUDAPEST. VI. ANDRÁSSY-ÚT 16.

JANUÁRBAN
JELENIK MEG

MI, EURÓPAIAK . . .

XII. PIUS

HILAIRE BELLOC

GEORGES BERNANOS

JACQUES MARITAIN

GABRIEL MARCEL

THEODOR HAECKEL

PETER WUST

EUGENIO d'ORS

tanulmányai az európai szellem válságáról és jövőjéről

VIGILIA KIADÁS

Mit vegyünk Karácsonyra: nem gond. Szivart, cigarettát! Mert ha ezt veszünk, biztosak lehetünk arról, hogy célunkat: örömet szerezni, — elértük.

A M. Kir. Dohányjövédék igen nagy választékából különösen ajánlható a Sport, a Felvidék, a Regalia Media. Nikotincsökkentett minőségben is kapható.

Még avval is külön kedveskedik a jövédék, hogy egyes fajtaikat igen izléses karácsonyi cellofán burkolatba csomagolva bocsát a közönség rendelkezésére. Meglepetés lesz a különleges karácsonyi töltésű Memphis cigarettá.

A KÁRMELITA CSEPPEK NÖVÉNYI SÓSBORSZESZ KÜLÖNLEGESSÉG

A Kármelita-rend több mint 200 éves, másoktól eddig felül nem múlt, ma is újszerű találmánya. 72% finom szeszt és kb. 30-féle növényi kivonatot tartalmazó párlat.

Kellemes illatánál, de főképen kiváló, aromatikus összetételénél fogva teljesen egyedülálló, a művelt ember igényeit kielégítő, elsőrangú háziszser.

Nagy eredménnyel használható úgy belsőleg, mint külsőleg.

1721 óta ismerik, kedvelik az összes kultúrállamokban

Kis üveg ára . . 1-20 P

Nagyobb üveg ára 3-30 P

Kapható drogériákban és szaküzletekben.

Csak zárt üvegekben hozzuk forgalomba!

KÉSZITI A KÁRMELITA RENDHÁZ

BUDAPEST, XIII. HUBA-U. 12. TELEFON: 291-469

**A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA**

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN

ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 5 P, félévre 2-50 P, egyes szám ára 50 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-

tal: Budapest, IV., Váci-utca

46. II. 3. Telefon: 18-22-40.

Mutatványszámot készséggel küld a kiadóhivatal.

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.